

דברים בפתח ה"תרגום"

את הרעיון "להעתיק את העברית המקראית של התנ"ך לעברית בת ימינו" העלה לפניי המו"ל רפי מוזס, ועורר בי בתחילה תגובה של תמיהה: לתרגם את המקרא מעברית לעברית?! להחליף את הלשון התנ"כית של הטקסט המקראי, שהיא עיקר בו, בלשון מדוברת בפי העם?

ככל תמיהה ביקשה גם תמיהה זו תשובה, והיא מצאה אותה: אמנם הלשון המקראית היא עיקר בטקסט המקראי, אבל גם המסר עיקר בו. ומכיוון שהלשון המקראית קשה כיום להמון דוברי עברית, אין המסר מגיע אליהם, ולכן ספר התנ"ך הוא כספר החתום עבורם. הלשון המקראית שונה מן הלשון העברית המדוברת כיום בפי הציבור הרחב. רבים בה הביטויים שאינם מובנים לו או שמשמעם שונה ממשמעם בלשון ימינו, זמני הפועל שונים מן המורגל בפיו, הסגנון התנ"כי זר ולעתים אף מוזר, והרעיונות שבו רחוקים לפעמים ובלתי מושגים.

עברית זו היא שפתם של רוב תושבי ישראל ושל רבים מבני עמנו בגולה. מילים וביטויים עבריים שנוצרו במשך כל הדורות, נתמזגו בה והיו לשפה אחת, והעברית הטמיעה בתוכה, בין השאר, גם מילים מן הארמית, מן הערבית ומשפות אירופיות רבות. עדיין לא נשלם תהליך היווצרותה, שכן היא לשון חיה במלוא מובן המילה.

איך נחבב את התנ"ך על קוראיו?

"...בְּדַבְרֵי הַסֵּפֶר הַחֲתוּם אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֹתוֹ אֶל יוֹדֵעַ סֵפֶר, לֵאמֹר: קָרָא נָא זֶה!
וְאָמַר: לֹא אוֹכֵל, כִּי חֲתוּם הוּא.
וְנָתַן הַסֵּפֶר עַל אֲשֶׁר לֹא יוֹדֵעַ סֵפֶר, לֵאמֹר: קָרָא נָא זֶה!
וְאָמַר: לֹא יוֹדְעֵי סֵפֶר."

(ישעיה כט, יא-יב)

מן המפורסמות הוא שברורותינו ירדה קרנו של התנ"ך – אוצר עמנו מאז מתן תורה – בקרב המוני בני ישראל. אומרים: אנו חיים בתקופה שהשאיפה בה להישגים חומריים דוחה את ההתעניינות בתנ"ך, שהוא יצירת הרוח. אבל בעולם החומרי הזה פורחות הספרות וההגות והיצירה בתחום המוזיקה והתאטרון ושאר האמנויות – והן יצירות הרוח! והנה, המשכיל הממוצע, ה"יודע ספר" והצורך מיצירות הרוח – את ספר התנ"ך אינו קורא, כי לשונו הארכאית מרתיעה אותו ממנו; חתום הוא בשבילו. על אחת כמה וכמה הילד, ש"אינו יודע ספר".

אומרים: עלינו להשקיע באיכות המורים, ובאמצעותם נוכל לחבב על התלמידים

את התנ"ך. אין ספק שצריך להשקיע באיכות המורים, אבל אין זו מגמה חדשה. מאז "משבר התנ"ך" עושים המחנכים והעומדים בראש מערכת החינוך מאמצים להחזיר את התנ"ך לגדולתו באמצעות מורים טובים, ואין נחת. אני מאמין שהעתקת העברית הארכאית של התנ"ך לעברית בת ימינו תסייע למורים לחבב את התנ"ך על התלמידים, ותסייע לתנ"ך להתחבב על הקורא בו, אם ילד ואם איש או אישה.

וכבר היו דברים מעולם

מכיוון שלאחר גלות בבל דיברו המוני היהודים ארמית, ורבים מהם לא הבינו עוד את העברית המקראית – תורגמה התורה במאה השישית לפני הספירה לארמית ("תרגום אונקלוס"); מכיוון שיהודי אלכסנדרייה שבמצרים דיברו יוונית, ורבים מהם לא הבינו עוד את העברית המקראית – תורגם התנ"ך במאה השלישית לפני הספירה ליוונית ("תרגום השבעים"); מכיוון שהיהודים שהתגוררו בארצות המוסלמיות דיברו ערבית – תורגם התנ"ך במאה העשירית לערבית בידי ר' סעדיה גאון (תרגומו נקרא "התפסיר", כלומר: "הפירוש"). גם בזמן החדש תהליך זה נמשך: לאחר המצאת הדפוס הופיע ה"טייטש", תרגום התנ"ך ליידיש, אם כי ארכאית; את המפעל הזה "השלים" המשורר יהואש ב"תרגום יהואש". תרגומים אחדים נעשו בידי יהודים גם לגרמנית (משה מגרלסון, פרנץ רוזנצווייג עם מרטין בוכר, נפתלי הרץ טור סיני).

בשנת תש"ג הופיע בהוצאת יזרעאל ספר עמוס, מתורגם לעברית, מאת פרופ' יוסף קלוזנר, שהיה נשיא ועד הלשון העברית (לימים – האקדמיה ללשון העברית). בפתחה לספרו כתב: "...התנ"ך, ככל ספר עתיק, קשה הוא לקריאה רהוטה. הוא זקוק לפירושים ולביאורים, כלומר לעיון במקום קריאה... וספר, שהוא זקוק לעיון ולביאור, ושאי אפשר להבינו באופן בלתי אמצעי... ספר כזה אי אפשר שהקורא בו יטעם את נועם דבריו ואת יפי ציוריו באופן בלתי אמצעי, ושתהא לו מהם הנאה רוחנית ממש... [לכן] חשבתי לנכון לנסות ולמסור את דבריהם של כתבי קודשנו בלשוננו כיום, כלומר להעתיק את הדברים מעברית עתיקה לעברית חדשה".

כל המתרגמים האלה ויתרו על הצורה – על לשון המקרא – למען המסר. וראוי להעיר, שכל תרגום הועלה על הכתב לאחר שהעם השתמש בו בעל פה. וגם תרגום התנ"ך מ"מקראית" לעברית מדוברת הוא תהליך קיים, הנמשך כל עוד העברית המדוברת בפי העם שונה מן העברית המקראית. בכל קבוצת לימוד שיש בה מורה ותלמידים, וטקסט מקראי ביניהם, מוסר המורה לתלמידיו את המסר שבטקסט המקראי בלשון העברית המדוברת, המוכנת להם. גם התרגום המלווה את הטקסט המקראי שלפנינו מתכוון לעשות כן: למסור לקורא את המסר שבטקסט המקראי בלשון המוכנת לו.

כיצד למסור את המסר? היתרגם מדעתו?

"רבי יהודה אומר: המתרגם פסוק כצורתו, הרי זה בדאי, והמוסיף עליו, הרי זה מחרף ומגדף" (בבלי, קידושין מט, א). כלל זה, כהבנתי אותו, היה נר לרגליי בשעה שעסקתי במלאכת התרגום. לא העתקתי את הטקסט המקראי כצורתו, אלא עיריתי את תוכנו אל תרגומו. ולא הוספתי עליו פירושים; ועם זה, אני משער, שעצם העתקת הלשון הקשה ללשון מובנת, באה במקום פירושים. אבל הנזקק בכל זאת לפירוש, יחפשו אצל המפרשים.

אבל על השאלה "היתרגם מדעתו?" קשה לענות בשלילה גמורה. כי דעתי, שנתגבשה על ידי עיון רב-שנים בטקסט המקראי ובמפרשיו ובספרות העשירה על-אודותיו – ב"שלנו" וב"שלהם" – והושפעה גם ממורי, דעתי שולטת עליי, והיא ניכרת בתרגומי. ומתחוור, שאין שני מתרגמים של טקסט אחד, אשר יוציאו תרגום בנוסח אחד (חוץ מ-72 הזקנים בסיפור על תרגום השבעים), וכל נוסח יהיה מדעתו של מנסחו. ומכיוון שתרגמתי מדעתי, חרד אני שמא יצאה שגיאה מתחת ידי.

"שניים מקרא ואחד תרגום" (ברכות ח, א)

בתנ"ך רם חילקנו כל עמוד לשני טורים: בטור מימין נמצא הטקסט המקראי, ומול כל פסוק מהמקרא יש בטור השמאלי תרגום אותו פסוק לשפה פשוטה, בהירה, מודרנית ומובנת לכל נפש.

המבקש לעיין בתנ"ך רם יוכל, ברצותו, לקרוא את הטקסט המקראי שבטור הימני, ורק אם ייתקל בביטוי שהוא מתקשה להבינו, יפנה מבטו אל התרגום המקביל שבטור השמאלי. ברצותו, יוכל לקרוא את התרגום שבטור השמאלי בלבד, ויבין את תוכנו, אבל שכרו זה יצא בהפסד ההנאה מלשונו הנשגבה של הטקסט המקראי.

אני ממליץ על עיון בתנ"ך רם לפי השיטה של "שניים מקרא ואחד תרגום": הקורא יקרא פסוק אחד או פסוקים אחדים בטקסט המקראי שבטור הימני, אחר כך יקרא את התרגום המקביל בטור השמאלי, ואז יחזור ויקרא את הטקסט המקורי. כך, אני מקווה, יהיו הנאתו והבנתו שלמות.

אברהם אהוביה

נצר סרני

הקדמת העורך

תנ"ך רם (כארבעה כרכים – תורה, נביאים ראשונים, נביאים אחרונים וכתובים) הוא פרי מאמץ ועמל בני עשור. מרגע שהכרענו לצאת לדרך ובמשך כל המסע כולו ידענו שקיבלנו עלינו תפקיד נועז, מורכב, שאפתני, מאתגר ורב-אחריות. היינו, ועודנו, חרורי אמונה בחשיבות הצורך לשוב ולקרב את הלבבות אל אחד הנכסים הרוחניים הגדולים של עמנו, אם לא הגדול שבהם. אשר על כן, עסקנו במלאכתנו במשנה זהירות, כמעט בחרדת קודש.

לא בכדי לא ראה אור תרגום מעין זה עד עתה, שכן ברי וברי שעצם הנגיעה בספר הספרים של עם ישראל תעורר מגוון של רגשות, תהיות וביקורות. השאלה המרכזית שטרדה את מנוחתנו הייתה: האם תרגום התנ"ך לעברית בת ימינו עלול להרחיק משפת המקרא? אנו סבורים כי דווקא תרגום אשר מונח בצד הטקסט המקורי, פסוק ומולו תרגומו, עשוי לתווך בין העברית המודרנית לעברית המקראית, שעבור רבים היא בבחינת "שפה זרה". תיווך זה, יש ביכולתו להסיר את המחסום המונע מן הקורא להבין, להכיר ולאהוב את הטקסט המקראי, על עושר ביטוייו ועל מגוון דימויו.

תנ"ך רם מיועד לילדים ולנוער, למבוגרים, לעולים חדשים, לחובבי תנ"ך ועוד. תכליתו – לקרב את הקוראים אל ספר הספרים של עמנו ולחבב אותו עליהם.

אנו מקווים שעלה בידנו להגיש תרגום מלא, בהיר ונהיר של הטקסט המקראי כולו, ולהישאר נאמנים למקור ככל שהבנתנו משגת. התרגום אינו תרגום "מילה במילה", ולא אחת הרחבנו את התרגום וסיפקנו הסברים לדברים שהיו טעונים הסבר.

הנחתה אותנו המחשבה שהבנה עמוקה ושלמה יותר של הטקסט תעלה מקריאת הטקסט במקור המקראי ומקריאת התרגום עצמו גם יחד. הא בהא תליא.

נודעת חשיבות לקריאת הטקסט גם בהקשרו הרחב יותר, שכן לפעמים, מה שנראה לכאורה סתום ולא נהיר, מוסבר כמה פסוקים (או כמה פרקים) קודם לכן.

כדי להקל את ההבנה ואת ההתמצאות חילקנו את הטקסט חלוקה עניינית לקטעים, וקבענו לקטעים כותרות וכותרות משנה. כותרות אלה מספקות מידע מטרים על כל קטע.

התרגום מנוקד כולו לפי החלטות האקדמיה ללשון העברית. בפיוק הטקסט התרנו לעצמנו לחרוג מקביעות האקדמיה – הכול להקלת ההבנה ושטף הקריאה.

לבסוף, חובה נעימה היא לי להודות לכל העושים במלאכה, ובייחוד לאדם הטוב, היקר והעניו, אברהם אהוביה, אדם מיוחד במינו, בר אוריין, איש אשכולות וחוקר תנ"ך גדול. במשך שנים רבות השקיע את מרצו בתרגום, וידענותו העצומה ואהבתו לתנ"ך משתקפות מכל פסוק ופסוק בו. ספק גדול אם מפעל זה היה קודם עור וגידים בלעדיו.